

Dichter René De Clercq als flamingant. Vóór de Eerste Wereldoorlog. De geleidelijke bewust- wording

Koen HULPIAU

René De Clercq was tijdens zijn leven één van de meest bekende mannen in Vlaanderen en tot op zekere hoogte ook in Nederland. Hij behoort niet tot onze grootste dichters, maar is zeer verdienstelijk onder de poetae minores van onze literatuur en bekleedt er een eigen plaats als eertijds geliefd volksdichter. De Clercq verdiende ook zijn sporen in de Vlaamse Beweging, al waren dat niet steeds gulden sporen. Zijn optreden tijdens de Eerste Wereldoorlog heeft op bepaalde ogenblikken bijgedragen tot een versnelde evolutie in de ontwikkeling van het activisme en tot radicalisering van de houding van vele flaminganten. Bovendien genoot zijn naam in die tijd een grote populariteit door de uitzonderlijke weerklank van zijn strijdliederen bij de activisten.

Wij willen in een paar bijdragen De Clercq belichten als flamingant en zijn verdienste voor de Vlaamse Beweging beschrijven in de periodes vóór, tijdens en na de Eerste Wereldoorlog. We situeren hem vooraf bondig als dichter.

Literair-historische betekenis

René De Clercq werd geboren te Deerlijk (West-Vlaanderen) op 14 november 1877. Reeds als student aan de universiteit te Gent verwerft hij bekendheid met waardevolle natuurgedichten in de trant van Gezelle. August Vermeylen is er enthousiast over¹ en de redactie van *Van Nu en Straks*, die met kopij nood te kampen heeft, neemt ze graag in de laatste jaargang van het tijdschrift op².

De Clercq veroverd echter ook het hart van het volk met zijn ontroerende huiselijke poëzie, die zich door de ritmische kwaliteiten gemakkelijk leent tot toonzetting. *Hemel-huis*, *Moederke alleen*, *Klompeliedeke*, *Lapper Crispijn*, *Tineken van Heule* en ook studentenliederen als *De Gilde viert* en

1. Brief A. Vermeylen-E. De Bom, 06.03.01, AMVC.

2. Het laatste nummer verschijnt in september 1901.

Het zijn geen jongens de studenten worden zeer populair. Hugo Verriest, dorpsgenoot en vertrouwensman van de jonge dichter, moedigt hem aan zijn dichtertalent in die richting te ontwikkelen³. De „pastor”, zoals hij gemeenzaam genoemd werd, was erom bekommerd dat het volkse lied en het zingen ervan opnieuw verspreid zouden geraken⁴. De talloze liedavonden die Emiel Hullebroeck van 1904 af organiseert en waarop hij zijn toonzettingen op teksten van De Clercq laat zingen door de massa, dragen sterk bij tot de volksgeliefdheid van de dichter⁵. Afdelingen van het Davidsfonds en het Algemeen Nederlands Verbond laten vele voordrachten geven over de dichter of nodigen hem uit om uit eigen werk voor te lezen⁶. Later worden de liederen meer geassocieerd met de toondichter, zodat de tekstdichter relatief vergeten geraakt. Zoals in het geval van vele middeleeuwse kunstenaars is zijn werk volksbezit geworden. Hij heeft dus op perfecte wijze zijn bewust nagestreefde doel bereikt: een dichter te zijn voor het volk. Maar zijn eigen naam geraakte erbij op de achtergrond. In 1907 bundelt De Clercq onder de titel *Gedichten* een selectieve verzameling van wat hij tot dan toe schreef. Met de bundel *Toortsen* (1909) krijgen we een opvallende, maar daarom nog niet onverwachte wending naar een bewogen sociaal-geïnspireerde dichtkunst. Edward Anseele heeft er alle lof voor en beschouwt De Clercq zelfs als de enige „onder onze tegenwoordige dichters (...) die iets van den strijd der werkers gevoelt”⁷.

Tijdens het eerste oorlogsjaar ontstaan Belgisch-nationalistische en royalistische verzen, gebundeld in *De zware kroon*. Maar daar komt heel gauw een eind aan. Er volgt nu emotioneel geladen Vlaamse strijdpoeëzie, lapidair en krachtig ritmisch: *De noodhoorn* (1916). Literair is ze wellicht het beste wat De Clercq geschreven heeft. Deze moderne soort van geuzenlyriek kan niet anders dan sterk inslaan bij de activisten⁸.

Na de oorlog, in vrijwillige ballingschap in Nederland, verliest De Clercq ster ook in literair opzicht al gauw haar glans. Toch ontstaan tijdens zijn laatste levensjaren nog drie zeer lezenswaardige bijbelse drama's in de tradi-

3. Talrijke getuigenissen van De Clercq zelf wijzen daarop. Zie ook: J. Greshoff, René De Clercq, *Den Gulden Winckel*, 8, 3 (15.03.09) 34-36. Dit artikel van Greshoff is volledig gesteund op een interview met De Clercq in het najaar 1908.

4. Zie daarover zijn voordracht *Het lied* uit die tijd, opgenomen in: *Voordrachten*, Roeselare-Amsterdam 1904, 181-182. De Clercq hoorde de voordracht tijdens de Land- en Zitdag van de Vlaamsch-Katholieke Landsbond te Sint-Niklaas op 26 augustus 1900. Een verslag erover in *Jong Vlaanderen*, september 1900.

5. Over E. Hullebroeck en de liederavonden: P. Nuten, *Hullebroeck en zijn betekenis*, Antwerpen 1939, passim; E. Hullebroeck, *Zang en strijd. Levensherinneringen*, Antwerpen 1952.

6. Herhaalde vermeldingen of verslagen in *Neerlandia* en *Het Volksbelang*, vooral in 1907 en 1908.

7. E. Anseele, *Vooruit en de Vlaamse Beweging*, Gent z.j. (1913) 31.

8. We schenken in een volgende bijdrage uitvoerig aandacht hieraan.

tie van de door hem zeer bewonderde Vondel : *Kain, Saul en David, Absalom*.

Globaal vertoont De Clercq het profiel van de laat-romanticus die, literair gezien, vooral als volksdichter een plaats heeft veroverd. Hij schreef niet voor een elite.

Hij overlijdt op 12 juni 1932 te Maartensdijk bij Utrecht in een gezin van Nederlandse vrienden. Dat gebeurde dus ruim vijftig jaar geleden. Wellicht een goede aanleiding om aandacht te besteden aan zijn figuur.

Het eerste Vlaams en sociaal besef

De Clercq komt in 1890 op het college te Tielt aan als een buitenjongen die veel van de natuur en de vrijheid heeft genoten en die zijn eerste Vlaamse gevoelens heeft opgedaan uit de lectuur van Hendrik Conscience⁹. Hij kan de plotselinge onderdompeling in een Franstalig milieu, waar het ongeoorloofd gebruik van de moedertaal met het signum werd gesanctioneerd, alleen maar als frustrerend hebben ervaren¹⁰. Zijn eerste bundeltje *Gedichten* (1896), dat verzen uit zijn collegetijd bevat, geeft blijk van Vlaams en sociaal bewustzijn. Beide kentrekken hebben tijdens zijn verblijf op het college gestalte gekregen. Ze blijven een constante in zijn persoonlijkheid en in zijn werk.

Sprekend over het college verklaart hij in 1908 tegenover Jan Greshoff: „de studenten waren er zeer-moedig flamingant en oefenden zich buiten en ook wel binnen de schooltijd in hun moedertaal”¹¹. Dit laatste is alvast niet zonder belang.

Principaal Deberdt, een geboren pedagoog, stimuleerde en leidde zijn leerlingen in het beoefenen van de woordkunst, in het Nederlands zowel als in het Frans, hoewel hijzelf zijn voorbeelden bij voorkeur zocht bij de grote Franse literatoren. De principaal speelde een belangrijke rol in de *Société Littéraire*, een soort van lettergilde voor de oudere leerlingen van het college. De activiteiten van deze gilde waren op het college te Tielt zeer goed georganiseerd en de jonge „auteurs” namen hun bijdragen en de commentaar van Deberdt zeer ernstig op¹². De Clercq krijgt er ongekende lof voor zijn jeugdwerken en verwerft daardoor de achting van de andere leer-

9. Eigen getuigenis in: *Waarom men ons haat*, *De Toorts*, 4, 3 (18.01.19) 33.

10. Later, weliswaar in tempore suspecto, getuigt hij daarover: „Aan dergelijke boeten heb ik mijn eerste zakgeld verloren en mijn laatste Vlaamsch geduld” in: *Het Fransche België*, *De Toorts*, 1, 3 (24.06.16) 4.

11. J. Greshoff, 34.

12. Voor deze gegevens: Pastoor Moncarey, In memoriam Z.E.H. Jules Deberdt, *'t Halletoerentje*, trimestrieel tijdschrift van de oud-leerlingenbond St.-Jozefcollege Tielt, 1957, 5-8, 56-58, 79-81 en 1958, 5-8. Verder: G. Colle, *Les Eternels*, Brussel 1936, 347-349.

lingen¹³. Dat succes werkt zeker stimulerend en hij laat ook naamloos of onder schuilnaam eigen gedichten opnemen in *De Student*¹⁴ en in *De Vlaamse Vlagge*¹⁵.

Deze Vlaamse jongerentijdschriften zijn ook te Tielt verboden, maar ze worden toch binnengesmokkeld. Ze gaan van hand tot hand en worden stiekem gelezen¹⁶. De aandacht voor het mooie hanteren van de eigen taal in vers en proza en de lectuur van de tijdschriften hebben bij De Clercq het ontwakend Vlaams bewustzijn zonder twijfel aangewakkerd. Het is opvallend romantisch, gebaseerd op liefde voor de taal, trots om het grote Vlaamse verleden en deernis om de eigentijdse toestanden. Maar er is ook de wil om uit het besef van dat alles de moed te putten er wat aan te doen. Rodenbach en Conscience worden daarbij lichtende voorbeelden¹⁷. De inhoud van de slotregels van *De leeuw van Vlaanderen* zijn hem klaarblijkelijk niet ontgaan. Hij mocht zich tegenover Greshoff voor die tijd wel flamingant noemen, maar dan nog erg onvolwassen en vooral emotioneel bewogen, zonder klare persoonlijke denkbeelden.

Uit zijn collegetijd heeft hij ook zijn sociaal bewustzijn overgehouden. Deberdt sprak zijn leerlingen over de encycliek *Rerum Novarum*, waarvan hij hen een „gematigde verklaring liet voorhouden”¹⁸. Maar bovenal introduceerde hij hen in de praktijk van de sociale werking zelf. De leerlingen werden opgenomen in de Conferentie van Sint-Vincentius a Paolo en onder leiding van de principaal bezochten ze met hun leraars de armen tweemaal in de week¹⁹. Zijn besef van sociale noden en misstanden vinden we bij de jonge De Clercq terug in het lange gedicht *Rerum Novarum of arbeid en leiden*, dat best als schooltaak kan zijn ontstaan²⁰. Naar de geest strookt het perfect met de typische bekommernissen van het paternalistisch gekleurde

13. Verslagboek van de Société Littéraire in het archief van het college te Tielt.

14. *Spelewaren*, Paasnummer 1895 naamloos en *Aan de zee*, Kerstnummer 1895 gesigineerd „Scroodge”.

15. *Rozebeke*, Paasnummer 1895, 60-62, naamloos. Dit gedicht, dat in ronkende strofen de heldhaftige strijd en dood van Filips Van Artevelde evoceert, werd bekroond in de wedstrijd van de Westvlaamse Studentenbond. Het komt voor in *Gedichten*, Kortrijk 1896, 43-46.

16. A. Vandevelde, Uit het collegeleven voor de Eerste Wereldoorlog, *'t Halletorentje*, 1955, 25-26.

17. Dit alles blijkt b.v. uit *Gedichten* (1896), waarin wij titels vinden als: *Aan Rodenbach*, *Aan Conscience*, *Rozebeke*, *Een Elfde Juli in 1896*. Er is ook *Het Belfort van Brugge* „Naar het Engels van Longfellow”.

18. A. Jacob, Levensbericht. René De Clercq, in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden 1936-1937*, Leiden 1937, 124.

19. Ibid.

20. Het gedicht staat vooraan in het bundeltje *Gedichten* (1896). Het bestaat uit tien delen en telt op één na zeventienhonderd versregels. Naar de inhoud is het ontwikkeld overeenkomstig de regels van de klassieke schoolverhandeling.

sociaal katholicisme van die tijd²¹. Het is opvallend dat de jongeman dit zo meegaand accepteert. De Clercq is ook later beïnvloedbaar en onstandvastig. Zijn verdere evolutie zal afhangen van de wijze waarop personen en omstandigheden een greep op hem krijgen. Tegen wat hem met kracht wordt opgedrongen, reageert hij echter impulsief en koppig. Dat moet op het college ook reeds voorgekomen zijn.

In volle derde trimester 1896, luttele maanden voor hij zijn *humaniora* voltooit, wordt De Clercq van het college te Tielt weggezonden. Het is een merkwaardig voorval en er moeten dus wel bijzondere redenen geweest zijn. De traditie wil dat het gedicht *Het haantje van den toren*, dat men als een spotgedicht op een surveillant had geïnterpreteerd, de aanleiding was²². Het kan nochtans zeker niet de echte reden geweest zijn, want wegzending was ook toen een zeer ernstig feit, waartoe slechts na consult van het bisdom werd besloten.

Door zijn vaardigheid in het dichten had De Clercq groot aanzien verworven bij de andere leerlingen en dat „maakte hem weldra ijdel en opstandig”²³. Het blijkt bovendien niet alleen uit de *Gedichten* maar ook uit het verslagboek van de *Société Littéraire* dat de vlaamsgezindheid zich bij de impulsieve jonge dichter snel moet hebben ontwikkeld in die laatste maanden. Ijdelheid, opstandigheid, vlaamsgezindheid en invloed op de medeleerlingen! Stof genoeg om hem in de ogen van sommige vreesachtige pedagogen tot een hinderlijk en gevaarlijk element te maken. Tenslotte lag de herinnering aan de Blauwvoeterij, die vanuit Roeselare het eerst naar Tielt was overgeslagen²⁴, nog vers in het geheugen. Ook de nauwelijks geluwde spanningen rond de vervlaamsing van het vrij middelbaar onderwijs, waartegen

21. Voor de historische context: L. Wils, *Het Daensisme*, Leuven 1969, 13 en passim. Algemeen ook: J. Dhondt, *Geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging in België*, Antwerpen 1977, 379-380; S. H. Scholl, *De geschiedenis van de arbeidersbeweging in West-Vlaanderen 1875-1914*, Brussel 1953, 167-214.

22. Over het karakter van „spotdicht” kan haast geen twijfel bestaan. Hierbij de laatste regels ter illustratie:

Ge zijt van diegenen die niets en doen,
En anderen bespotten;
Gij zit daar te prijken voor het fatsoen,
En draait lijk alle zotten.
Wij hebben uw toeren, o dwaze kwast
Reeds lang genoeg geleden.
O, kon ik u grijpen ik greep u vast
En smeed u naar beneden.

De tekst bevindt zich in het familiearchief De Clercq.

23. J. Mûlenaere, Rond een jeugdgedicht van René De Clercq, *Biekorf*, 59, 6, (1958), 166-170.

24. *Het Vlaggeboek*, Tielt 1926, 66. Algemeen: L. en L. Vos-Gevers, *Dat volk moet herleven*, Leuven 1976.

de hogere geestelijkheid gekant was, beïnvloedden mogelijk nog de stemming van bepaalde leerkrachten²⁵. Een en ander kan een verklaring bieden voor de wat krampachtige tuchtmaatregel die Deberdt, tegen zijn zin terwille van het verlies van een talentvol leerling, maar onder druk van andere leraren, zo laat in het schooljaar toch moest nemen²⁶. De Clercq voltooit zijn humaniora te Kortrijk waar hij, buiten het college, blijvende vriendschap sluit met Alfons Sevens en waar hij door de „boek- en steendrukkerij” Jules Vermaut zijn eerste bundeltje laat drukken.

De studentenvereniging Rodenbach's vrienden

Aan de universiteit te Gent wordt René De Clercq door professor Paul Fredericq „ontdekt”. Hij was, om zijn moeder genoegen te doen, in 1896 zonder veel geestdrift geneeskunde begonnen, maar reeds tijdens dat eerste jaar komt hij in contact met de hoogleraar, die hem de raad geeft Germaanse filologie te studeren²⁷. Paul Fredericq wordt hem een leidsman: „Ik moedig hem aan, steun hem en licht hem voor”²⁸. Hij helpt de jonge dichter ook financieel²⁹ en staat hem, net als Hugo Verriest, ter zijde voor de uitgave van zijn verzenbundels bij A. Siffer te Gent³⁰. Die goede relatie weerhoudt De Clercq nochtans niet Mac Leod te volgen in zijn actie voor een trapsgewijze volledige vernederlandsing van de Gentse universiteit, waartegen Fredericq gekant was. De Clercq positiekeuze moeten we waarschijnlijk verklaren uit zijn lidmaatschap van de *Rodenbach's vrienden*. René De Clercq wordt reeds in 1897 lid van deze katholieke, vlaamsgezinde studentengilde, die in 1887 was gesticht als tegenhanger van de liberale *'t Zal wel gaan* en van de *Association Générale des Etudiants Catholiques*. Tot de doelstellingen behoort „het verdedigen der vlaamsche taalrechten en het voorstaan der zedelijke en stoffelijke belangen van het vlaamsche volk”³¹. Deze studentenvereniging heeft zeker niet dezelfde invloed als haar

25. H. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte IV*, Antwerpen 1965, 119-120.

26. A. Jacob, 124. Ook een getuigenis van pastoor-emeritus Fr. Dewitte, Izegem, 28.03.73.

27. A. Jacob, 125.

28. Dagboek II, 20.12.99, 146-147; geciteerd in: L. Troch, *Tien jaar Germaanse filologie aan de Gentse universiteit 1890-1900*, Gent 1980, 45.

29. P. Fredericq feliciteert De Clercq als hij huwt met Maria Delmotte op 25 augustus 1903. Hij scheldt bij die gelegenheid een oude schuld kwijt: brief P. Fredericq-De Clercq, 09.07.03, AMVC. De Clercq draagt het verhaal in verzen *De vlasgaard*, Gent 1902, dankbaar op aan de hoogleraar.

30. De rol van H. Verriest en P. Fredericq samen in de ontwikkeling van de jonge De Clercq wordt gepersonifieerd in de figuur van Peter Anslu in de autobiografische roman *Harmen Riels*, Amsterdam 1913. Uitvoerige fragmenten van de brief van Fredericq worden er letterlijk in geciteerd.

31. *Jaarboek 1898*, Tienjarig verslag, 6.

liberale opponent, maar ze is, precies in de tijd dat De Clercq lid en zelfs bestuurslid wordt, vrij actief³². Aanvankelijk (1897-1899) is zijn bijdrage zuiver literair: optreden tijdens letterkundige vergaderingen en publicatie van verzen in de jaarboeken. Maar tijdens het academiejaar 1899-1900 wordt hij secretaris. In het jaarboek schrijft hij een geestdriftig verslag over de diverse activiteiten van de gildeleden. Ze hebben onder meer het initiatief genomen om samen met 't Zal wel gaan op 1 en 2 november 1899 het eerste studentencongres op touw te zetten als steun aan het stelsel Mac Leod tot vernederlandsing van de universiteit. De samenwerking tussen de twee studentengenootschappen, die in het verleden vooral tegenover elkaar stonden, wordt trouwens mogelijk gemaakt door de gezagvolle bemiddeling van Mac Leod zelf³³.

De Clercq is nauwer betrokken bij het tweede congres. Hij is voor het academiejaar 1900-1901 voorzitter geworden van de Rodenbach's vrienden en ipso facto van de *Gentsche Studentencommissie ter vervlaamsching der Hoogeschool*, waarin de twee studentenbonden beide door vijf leden worden vertegenwoordigd³⁴. Op 24 maart 1901 wordt het eigenlijke congres voorafgegaan door een meeting, die door De Clercq wordt voorgezeten in de nokvolle zaal Valentino. Hij leidt de debatten, waaraan onder meer Albéric Deswarte, Flor Heuvelmans, Frans Reinhard en Jan Wannijn deelnemen. Hij laat tot slot een adres goedkeuren dat door de Studentencommissie werd opgesteld. 's Middags heeft in het Huis der Notarissen, onder voorzitterschap van P. Temmerman voor 't Zal wel gaan, het congres plaats. De Clercq fungeert er als medevoorzitter³⁵. 's Anderendaags reist hij met Mac Leod naar Antwerpen om er voor de Nederduitse Bond het stelsel te verdedigen. Ook De Clercq spreekt de vergadering toe³⁶.

Uit dat alles mogen we niet afleiden dat De Clercq een intense activiteit zou hebben ontplooid om de vernederlandsing te bevechten. Er is geen spoor van verdere inzet. Aan de A.N.V.-meetings, die in de herfst 1900 van start gaan, neemt hij niet deel³⁷, hoewel andere studenten dat wel hebben gedaan³⁸. Het valt ons verder op dat De Clercq het zelfs in *Jong Vlaanderen* met de pen niet opneemt voor de vernederlandsing, hoewel hij in diezelfde tijd voorzitter is van de Rodenbach's vrienden en anderzijds toch intens aan

32. Zie hiervoor de jaarboeken van 1898 tot 1902.

33. J. Goossenaerts in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 12, 3 (1952), kol. 101; ook: H. Elias, 146.

34. *Ons Recht*, 3, 22 (02.06.01).

35. Verslagen in: *De Student*, 21, 2 (Paasverlof 1901), 66-71 en *Ons Recht*, l.c.

36. *Ons Recht*, 3, 13 (31.03.01)

37. Wij vinden niet één keer de naam van De Clercq in *De Vlaamsche Strijd* in die jaren, hoewel dat blad geregeld melding maakt van de meetings en de sprekers. Flor I (d.i. Jan Wannijn), Strijdersherinneringen, *De Noorderklok*, 03.07.32, 5-6, bevestigt dit.

38. L. Dosfel, *Verzameld werk VII*, Tielt 1922-1933, 35.

het blad meewerkt. Maar het studentenleven kent ook zoveel bekoorlijke geneugten die hij moeilijk kan weerstaan; ook die vergen veel van zijn tijd en krachten.

Het tijdschrift Jong Vlaanderen

Eind 1899 laat De Clercq zich door zijn vriend Alfons Sevens overhalen om samen met hem en Amaat Van Waesberghe dit „Katholiek Vlaamsch Maandblad” te stichten. Het verschijnt in januari 1900 als het „Orgaan der volksinschrijving ten voordele van het gedenkteken te Groeninghe”³⁹. Het doel reikt verder dan alleen maar geld te verzamelen voor het gedenkteken. De samenstellers willen de Vlaamse Beweging leren kennen aan gans het volk: „Dan zal gansch het volk ook niet alleen Vlaamsch, maar Vlaamschgezind wezen”. Ze geloven in de rol die de literatuur daarbij kan spelen. Daarom willen ze het volk „bijzonderlijk zijn jonge Vlaamsche schrijvers” leren kennen. Het blad wordt meteen opengesteld voor wie wat publiceren wil, opdat een band zou groeien onder de lezers. Want als de Vlaamse Beweging niet meer invloed heeft, komt dat „Omdat de Vlamingen mal-kander niet kennen”. Het is een prijzenswaardige maar toch vermetele doelstelling.

De 22-jarige René De Clercq wordt literair redacteur. Hij zal de pennevruchten van de would-be literatoren selecteren en commentariëren en verder het blad voorzien van eigen verzen. Hij vervult die taak met een behoorlijke dosis zelfingenomenheid. Onder inzenders van literair werk vinden we er echter geen die later faam verwerven in de literatuur, wel elders, zoals Lodewijk Dosfel (pseudoniem Godfried Hermans) en Emiel Hullebroeck. Deze laatste is als jong musicus werkzaam te Gent, maar schrijft ook geregeld stukjes voor *Jong Vlaanderen*. Uit die tijd dateert zijn vriendschap met René De Clercq.

Het blad heeft van bij de start succes. Onder de eerste intekenaars vinden we de namen van Hypoliet Meert, Willem De Vreese, Jaak Opsomer, Leo Van Puyvelde, Hendrik Heyman, Karel Van de Woestijne, dr. A. Depla. Het is aanvankelijk vooral literair, maar neemt uiteraard ook stelling voor het stelsel Mac Leod. Het informeert over de acties die in verband met de vernederlandsing worden gevoerd en onder meer over het tweede studentencongres. Het gaat de polemiek aan met wie kritiek heeft op de Vlaamse Beweging⁴⁰. Maar het komt ook op voor de Transvaalse boeren in hun strijd

39. Op zondag 24 augustus 1902 wordt op Groeninge bij Kortrijk een monument onthuld waarvoor lange tijd vooraf een geldinzameling op touw werd gezet.

40. Vrij hevig is in juni-juli 1901 de polemiek met de Nederlander Binnewiertz, die in zijn tijdschrift *De Katholiek* kritiek had geuit op de Vlaamse Beweging.

tegen de Engelsen en verzorgt verder geregelde berichtgeving over de Katholieke Landsbond, waarvan Sevens in Gent de secretaris is.

Jong Vlaanderen wordt echter gaandeweg agressiever, op het schelden af. In januari 1901 wordt de Antwerpse burgemeester Jan Van Rijswijck scherp aangepakt naar aanleiding van zijn geruchtmakend interview tegen het stelsel Mac Leod in *De Vlaamsche Gazet van Brussel*⁴¹ en in het meinummer van datzelfde jaar wordt de Nederlandse hoogleraar Van Hamel genadeloos de mantel uitgeveegd omdat hij door zijn voordracht voor de *Association flamande pour la vulgarisation de la langue française* morele steun verleende aan een organisme dat de vernederlandsing van het onderwijs bekampt. De Clercq beperkt zich al die tijd tot de literatuur. In augustus 1901 verdwijnt Van Waesberghe geruisloos uit de redactie als gevolg van een meningsverschil⁴². Was de te volgen lijn van het blad het twistpunt? Feit is dat *Jong Vlaanderen* zich nu en dan moet verdedigen tegen kritiek. Het aanvankelijk gunstige vooroordeel is bij het publiek zeker voor een deel verloren gegaan. Het valt sterk te betwijfelen of het doel, banden te smeden onder de lezers, werd bereikt.

In december 1901 lezen we van de hand van Sevens nog: „Ha! konden we het eens allen goed verstaan, om zonder kleingeestigheden noch vitterijen, voor goed de handen aan het werk te slaan, dan zou de macht van Jong Vlaanderen weldra overweldigend zijn”. Erg voorwaardelijk wel! De redacteurs gooien alle kritiek en tegenkanting van zich af en willen pogen een nieuwe start te forceren. Het decembernummer 1901 wordt op niet minder dan elfduizend exemplaren gedrukt. Bovendien zal het blad van januari 1902 af halfmaandelijks verschijnen.

Vooraf de artikelen die De Clercq voortaan geregeld schrijft, kunnen bezwaarlijk tot de nagestreefde verstandhouding bijdragen. Sevens heeft een tijdlang geaarzeld deze uitermate subjectieve en emotionele bijdragen op te nemen⁴³. Maar van december 1901 af worden ze toch gedrukt. Veeleer dan nuchtere, opinievormende artikelen zijn deze turbulente stukken scheldproza een vorm van onbeheerst en wild prozalyrisme. Ze zijn niet zelden anarchistisch getint.

De eerste bijdrage *Krachtstorm* laat reeds voorvoelen wat komen zal: „Ik wil alarm roepen in het Vlaamsche kamp en mij en velen beschuldigen van lafheid, mij en velen van verraad”. Hij gaat te keer tegen alles wat hem in het verleden is voorgekomen als „lamlendigheid en schijnkracht” en ook

41. Historische context in: H. Elias, 147.

42. Brief A. Jacob - A. Sevens, 01.09.33, AMVC. In het AMVC bevindt zich een handgeschreven tekst van De Clercq uit die tijd waarin hij Van Waesberghe aanvalt. De termen blijven echter, zoals gebruikelijk bij De Clercq, zeer vaag. Waarschijnlijk verkoos Sevens hem niet in het blad op te nemen. Hij bleef in hs. in het archief bewaard.

43. Brief De Clercq - A. Sevens, z.d. (eind oktober 1901) AMVC.

tegen „de ellende onzer litteraire producten”. Want : „Nee, de grond van Vlaanderen, het paradijs der halfslachtigen, het luilekkerland der middelmatigen, de hemel op aarde aan die arm van geest zijn, moet opgekuischt en reingeveegd, opdat de meerderen die komen zullen hun voeten niet kwetsen aan distels en doornen”. Die meerderen zijn „de kerels van twintig en dertig, wij, het jonge, het nieuwe, het eenige Vlaanderen”. Waarom dat zo is? „Omdat wij jong zijn, ongebogen en ongebukt, sterk, breed, stout en geweldig, omdat we een hart durven, en een kop willen hebben, daarom zijn wij de kracht”.

Dit mag gelden als een illustratie van geest en stijl waarin de teksten zijn gesteld. De reactie, vooral bij de oudere generatie, kunnen we vermoeden: schouderophalen of ergernis.

Er zijn nochtans positieve kanten. Tussen de regels door merken we hoe De Clercq intens meevoelt met het misdeelde Vlaamse volk en sympathiseert met wie er wat voor wil doen, in casu de Daensistische christen-democraten. Hij deelt met hen het samengaan van Vlaams en sociaal engagement. Dat ligt trouwens in de lijn van wat we vaststellen bij een aantal, ook liberale studenten, onder invloed van Mac Leod⁴⁴. In nauwelijks bedekte termen suggereert De Clercq kiezers dat ze hun stem op christen-democratische kandidaten zouden uitbrengen bij de wetgevende verkiezingen van 27 mei 1902⁴⁵. Toch spreekt hij zich nooit uitdrukkelijk uit voor een politieke partij. „Mijne sympathie is kristelijk, en helt aan den kant van de kleinste” schrijft hij even later nog⁴⁶. Een meer expliciete verklaring vinden we niet. Karel Van de Woestijne, die in die tijd vriendschappelijke contacten onderhield met De Clercq, noemt hem niettemin „een partijganger der christen-democraten”; wat De Clercq volgens hem geworden is uit „drang naar haast fysieke actie”. De Clercq gaat ook mee op stap voor de meetings. Maar zijn „actie” blijft beperkt tot de gezellige fuifpartijen die daarna volgen⁴⁷.

De bijdragen van De Clercq lokken meer dan ooit kritiek uit op *Jong Vlaanderen*⁴⁸. Die komt niet alleen van een blad als *Dietsche Warande en Belfort*⁴⁹, maar ook van het Leuvense studentenblad *Ons Leven*, dat van nature nochtans sympathiek stond. De redactie meent dat *Jong Vlaanderen* aanvan-

44. L. Wils, 208. De Daensist Hector Plancquaert kon dan ook zonder bezwaar als spreker fungeren tijdens het derde studentencongres op 2 februari 1902.

45. Wat wij willen, *Jong Vlaanderen*, mei 1902.

46. Aan de geërgerden over Den vlasgaard, *Jong Vlaanderen*, 19.07.02. We vinden het sociaal engagement (niet het Vlaamse) in *De vlasgaard* (1902). De intrige draait rond een sociaal conflict.

47. K. Van de Woestijne, *Verzameld werk V*, Brussel z.j. (1947-1950), 124.

48. Het blad verdedigt zich geregeld tegen aanvallen.

49. In april 1902 antwoordt de redactie van *Jong Vlaanderen* op kritiek van D.W.B. en besluit: „En toch krijgen ze ons niet dood”.

kelijk een goed blad was, maar het is nu zo veranderd „, dat geen katholiek Vlaming langer dit orgaan kan aanbevelen. (Het is) ontaard in persoonlijke, kleine twisten, die noch belang noch nut opleveren, — uitkramerij, die men voor Jonge Letterkunde wil doen doorgaan, — in aanvallen tegen den godsdienst en twijfelachtige opvattingen der zedenleer. (...) 't is erbarmelijk''⁵⁰.

Jong Vlaanderen verdwijnt met stille trom. In oktober 1902 wordt tot afsluiting van de lopende jaargang een boekje met de laatste bijdragen naar de abonnees gestuurd. De Clercq verantwoordt zich in een hoogmoedig stuk *En toeb!*⁵¹. Hij heeft zijn „bedrukt en schamel volk'' willen leren en daarom gescholden „, met venijn in den mond en honing in het hart''.

Op 24 augustus 1902 is het gedenkteken op Groeninge onthuld, maar dat is niet de aanleiding tot de stopzetting van de publicatie. Bij het begin van de derde jaargang was daar nog geen sprake van.

Als leraar te Gent. De Witte Kaproen

„Te luttel moejt is al syn moejt verloren'' dichtte P. C. Hooft met wijsheid. De Clercq moest het ondervinden. Hij mislukt in zijn eindexamen in 1901 en doet zijn jaar over. Nadat hij in oktober 1902 is afgestudeerd, wordt hij leraar aan het Collège Communal in Nijvel. August Borms, die, als lid van de Leuvense delegaties op de studentencongressen, zijn vriend is geworden, heeft René bericht dat er in Nijvel nog een vacature is voor een Germanist zodat ze daar collega's kunnen worden. De Clercq doet wat hij kan om de betrekking te bemachtigen in de „ville capucinière'', zoals het stadje toen werd genoemd⁵².

Na twee rustige jaren in Nijvel en één in Oostende wordt De Clercq op 1 januari 1906 aangesteld aan het Gentse Atheneum. Hij blijft er tot de Eerste Wereldoorlog en ontmoet er Hypoliet Meert, Oscar De Gruyter, Maurits Basse, Leo Van Puyvelde, Jozef Goossenaerts en Adiel Debeuckelaere als collega's.

De Clercq komt onder de indruk van de socialistische beweging, die met grote luister haar vijfentwintigjarig bestaan viert te Gent. Hij wordt sterk aangegrepen door de ellende van het grootstadsproletariaat en verwoordt zijn gevoelens in *Toortsen*. Maar hij wordt geen socialist. Als flamingant kan hij zich niet verzoenen met bepaalde denkbeelden van Anseele en zijn par-

50. *Ons Leven*. Tijdschrift der Lovensche studenten, 14.03.02.

51. P. 95-96. Het stuk sluit het boekje af. Er komen ook nog een paar gedichten en drie andere artikels van De Clercq in voor.

52. Voor deze gegevens: brieven van De Clercq aan zijn verloofde Maria Delmotte, familiearchief De Clercq; verder: A. Jacob, 128.

tijgenoten. En hij wil zich als kunstenaar ook niet laten binden door een partij. Bovendien kan hij zich als staatsambtenaar onder de opeenvolgende katholieke regeringen geen voordeel doen met een bekentenis tot het socialisme. Voor hem volgen nu de jaren van snel groeiende populariteit bij het volk en toenemend gezag als dichter onder de letterkundigen.

Eind 1910 laait bij De Clercq het flamingantisch engagement plots weer op. Tijdsomstandigheden zijn er uiteraard de verklaring voor.

Op 23 oktober wordt door Albéric Rolin de *Union pour la défense de la langue française à l'université de Gand* opgericht. Alfons Sevens reageert met de stichting van *De Witte Kaproen*: „Vlaamsch strijdblad”. De Clercq en Hector Plancquaert worden medewerkers. Ze voeren een dubbel motto: „Wij eischen de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool” en „Voor de verdediging van ons Volk zwichten wij niets en niemand”. Het eerste nummer verschijnt reeds in november 1910 met vooraan het gedicht van De Clercq met de gevleugelde verzen: „Wat doen wij voor u, arm Dietsch, arm Dietsch? / Veel vragen, veel klagen, en verder niets”⁵³. Het blad levert zijn bijdrage in de strijd voor de vernederlandsing van de universiteit, die nu volop weer in de actualiteit komt als gevolg van politieke initiatieven en ook door het gezamenlijk optreden van de „drie kraaiende hanen”⁵⁴.

De Clercq mengt zich nu veel meer in de strijd dan destijds als student. Hij dicht al meteen *Slaat op den trommel*, dat in het decembernummer als strijdlied op de eerste bladzijde verschijnt en dat als „Kaproenenlied” verspreid geraakt⁵⁵. De dichter zelf reciteert het bij herhaling en steeds met grote bijval tijdens de meetings waaraan hij deelneemt⁵⁶. Het moet door zijn inhoud, met reminiscentie aan het verleden en de witte kaproenen, een bevestiging zijn van de strijdbaarheid en de opwekkende rol die het blad onder de Vlamingen wil spelen:

Vlaanderen, volg den Witten Kaproen,
Vlamingen thans als Vlamingen toen.
Zorg voor u zelf, geen ander zal 't doen.
Slaat op den trommel!
Slaat op den trommel van dirredondijne,
Dat voor elk huis een man verschijne,
Slaat op den trommel van dirredondom,
Eer uw geluid in uw land verstom!⁵⁷

De Clercq houdt geen toespraken tijdens de meetings. Zijn optreden beperkt zich tot de lectuur van zijn gedichten. Maar het succes dat hij daar-

53. Het gedicht kwam reeds voor in *Toortsen*, Amsterdam 1909, 48.

54. Algemeen: H. Elias, 163-169.

55. In februari 1911 verschijnt een toonzetting door Arthur Verhoeven op de eerste pagina van *De Witte Kaproen*.

56. Diverse verslagen in *De Witte Kaproen*.

57. Het gedicht wordt gebundeld in *De zware kroon*, Bussum 1915, 9-10.

bij oogst, inspireert hem verzen die de uitdrukking zijn van zijn zendingsbesef als dichter en zijn geloof in de kracht van zijn dichterlijk woord. Het refrein van *Mijn Lied* straalt van zelfbewuste trots :

Mijn lied is de klok en een zwaard en een vlag,
Mijn lied is de kreet die rolt in den slag,
Mijn lied is de zon van den nieuwen dag,
Mijn lied is triomf, hoera !

58

De Witte Kaproen begint al gauw een rol te spelen als spreekbuis voor de strijd voor de vernederlandsing van de universiteit en wordt verspreid onder de flaminganten⁵⁹.

De Clercq schrijft nu en dan verzen, maar toch vooral artikelen. Logisch betoog en zakelijke stijl zijn hem ook nu nog vreemd, maar de toon is bezadigder dan destijds in *Jong Vlaanderen*. De thema's die hij behandelt, hebben doorgaans betrekking op de Vlaamse strijd, nu en dan meer bepaald de strijd voor de vernederlandsing. Hij keert zich tegen het voorstel in Antwerpen een Vlaamse universiteit op te richten als compensatie voor de Franstalige te Gent⁶⁰ en gaat tekeer tegen *La Flandre Libérale*, die schreef over de Vlamingen als „Fanatiques de leur langue”⁶¹. Een andere keer neemt hij de verdediging op zich van Frans Van Cauwelaert, die in sommige katholieke kringen tot voorzichtigheid wordt aangemaand in zijn samenwerking met Camiel Huysmans en Louis Franck : samen de drie kraaiende hanen⁶². Hij bezingt ook in lyrische termen de rijkdom van het Nederlands⁶³ en betwist dat een Nederlandse universiteit niet diezelfde uitstraling zou hebben als een Franse. Een Nederlandstalige universiteit moet bijdragen tot de opbeuring van gans het volk, betoogt hij⁶⁴.

Het spreekt vanzelf dat De Clercq met geestdrift de Nederlandse filosoof Bolland begroet, die omstreeks de jaarwende 1911-1912 een ophefmakende reeks voordrachten komt houden over *Het Nederlandsch als taal voor hoogere aangelegenheden des geestes*⁶⁵. Zoals de flaminganten in het algemeen voelt De Clercq zich gesterkt tegen de bestrijders van de vernederlandsing, die beweren dat het *Vlaams*⁶⁶ zich niet leent tot het beoefenen van wetenschap. In deze Nederlander bewondert hij nochtans vooral de zelfverzekerdheid en ook, wat de Vlamingen zozeer missen : „karakter”⁶⁷.

58. Voor de tekst : *De zware kroon*, 33-34 onder de nieuwe titel *Ter zege*.

59. Leo Picard schreef ons daarover : „De Witte Kaproen van Fons Sevens had grote invloed in de kleine kring der prae-nationalistische flaminganten, vooral bij de katholieke”; brief L. Picard-K. Hulpiau, 05.11.73.

60. Vlaamsche wil, Vlaamsche wet, november 1910.

61. „La Flandre” in *Vlaanderen*, december 1910.

62. Ondervinding, januari 1911.

63. Dietsch of niets, maart 1911; *Natuur en kunst*, april 1911; *Daar lag een veld*, juni 1911.

64. *Verborgen krachten*, februari 1911.

65. *Historische context* : H. Elias, 165.

66. *Zelfs de flaminganten gebruikten toen die term veeleer dan Nederlands*.

67. Aan Bolland, *De Witte Kaproen*, januari 1902.

Laat De Clercq geen twijfel bestaan over zijn flamingantisme, dan is dat totaal anders gesteld wat zijn politieke gezindheid betreft. De Clercq spreekt zich nog steeds niet uit in partij-politieke aangelegenheden. *De Witte Kaproen* mengt zich tijdens de zomer 1911 door de pen van Sevens in de plaatselijke politieke controversen in verband met de gemeenteraadsverkiezingen en verdedigt „De Vlaamsche Blok” van flaminganten en christendemocraten tegen het kartel van socialisten en liberalen⁶⁸. De Clercq houdt er zich volledig buiten en beperkt zelfs zijn medewerking aan het tijdschrift. We vinden slechts de neutrale tekst *Vlaanderens kunstleven*⁶⁹ en het gedicht *Geef arbeid mij*, waaruit reeds zijn onafhankelijkheid blijkt.

Zijn a-politieke houding als kunstenaar en zijn behoefte zich boven het geharrewar te verheffen geeft hij lucht in twee latere artikels waarmee hij zijn medewerking aan *De Witte Kaproen* besluit: *De kudden*⁷⁰ en *Boven het rumoer*⁷¹. In het laatste, waarvoor zijn bewonderde vriend kunstschilder Gustaaf De Smet model heeft gestaan, maar waarin ons ook een sterk subjectief accent treft, lezen we in de hem eigen stijl: „Al hard genoeg is het dat hij (de kunstenaar) in ons klein land (...) zijn levensonderhoud moet zoeken buiten den werkkring waarvoor natuur hem heeft aangelegd; moeten partijknechten hem dan nog rukken uit zijn vrijdom en sleuren in een kamp? Moeten zij azen op zijn woorden, rijk gaan op zijn arbeid en hem tot loon naar het hoofd gooien met scherfstukken en modder? / Laat rustig wie werkt voor de eeuwen!”.

Daarmee komt vrij abrupt een einde aan zijn medewerking. Er is nochtans geen conflict. De Clercq is gewoon onberekenbaar. Ook in de beleving van zijn Vlaams bewustzijn kent hij ups en downs. Vóór de Eerste Wereldoorlog horen we niets meer van hem. Hij is literair trouwens ook nagenoeg stilgevallen en is bovendien zijn baan als leraar meer dan moe. Kennelijk voelt hij zich ook „buiten de werkkring waarvoor natuur hem heeft aangelegd”. Een leventje als bohémien leidt tot spijbelzucht en ongewettigde afwezigheid, die slechts dank zij de indulgentie van de prefect zonder nare gevolgen blijven. Midden juni 1913 is hij met Frans Van Cauwelaert in Brussel op het ministerie, want „hij zou iets moeten vinden waar hij meer vrijheid had en ... evenveel mee verdiende”⁷². Het lijkt een anti-climax, maar het is veeleer als stilte voor de storm. Over de, ook voor hem, bewogen oorlogstijd willen we in volgende bijdragen handelen.

68. Algemeen : H. Elias, 235.

69. November 1911.

70. Maart 1912.

71. April 1912.

72. Brief J. Arras-L. Van Boeckel, 18.07.13, AMVC. Beiden zijn vrienden van René De Clercq. Ook Adiel Debeuckelaere getuigde tegenover ons in die zin, Brussel, 05.09.68.